

ornithological records are complete artistic miniatures with a pronounced imagery, metaphor, associativity. The Chernobyl catastrophe forced Oles' Honchar to draw attention of society to its consequences for the environment, including life of birds.

Key words: *diary, ornithology, mood, miniature, environment.*

УДК: 821.161.2+82.000.141+82-312.1

Гуменна В. Ю.,

*кандидат філологічних наук, доцент
ДЗ “Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”*

РОМАН О. ГОНЧАРА “ТВОЯ ЗОРЯ”: СИМВОЛІЧНИЙ ДИСКУРС КОЛЬОРУ

Стаття присвячена дослідженню різноаспектності кольорової символіки в романі О. Гончара “Твоя зоря”. З’ясовано стильову палітру письменника та його майстерність у відтворенні внутрішнього світу персонажів. Окреслено взаємозв’язок кольорової символіки з фольклором. Доведено, що кольори і пейзаж займають своєрідне місце у структурі роману, поглиблюючи реалістичну сутність символічного аспекту “Твоєї зорі”. Досліджено естетичну та художньо-образну функції кольорової символіки в ідейній спрямованості роману і особливостях його поетичної мови.

Ключові слова: *колір, символічний, фольклор, образна система, епітет, контекст, структура роману, ліризм.*

Термін “символ” загальноживаний у двох значеннях – більш широкому, як естетична категорія і більш вузькому і конкретному – “передбачає множеність трактувань... і наближається до позначуваної ідеї” [4, с. 524]. В обох випадках символ суттєво впливає на зміст художнього твору і на його форму. Ми будемо використовувати цей термін у вужчому значенні.

У статті зроблена спроба дослідити один із важливих поетикальних аспектів – символічний дискурс кольору в романі О. Гончара “Твоя зоря”. З естетичного погляду вказана проблема є актуальною і недослідженою. Частково вивчали цю проблему такі літературознавці, як Гуменний М., Галич К. та інші.

Національний колорит вказаного твору досягається певною системою художньо-зображальних засобів, в якій український фольклор займає вагоме місце. Про те, як фольклор надихав митця і впливав на його творчість свідчать численні факти з життя: захоплювався обрядами, приказками, казками, народними піснями, цікавився їх символікою. Крім того, багатство народної поезії допомагало йому в художньому та філософському осмисленні загальнолюдських проблем.

Закономірно виникає питання: чи можна знайти витoki гончарівської символіки кольору в народній поезії? Пошуки будемо проводити в поетиці роману О. Гончара “Твоя зоря”.

Вдаючись до дедуктивного методу, відзначимо, що вся структура роману насичена кольорами, що виконують різноманітні функції. Уже на перших 18-ти сторінках тексту помічаємо багатоаспектну палітру митця: “сірий степ” [2, с. 274], “руді грудомохи”, “білі рівнини” [2, с. 280], “сірі кураї” [2, с. 281] “розлука біліє” [2, с. 281], “чорний велетень” [2, с. 285], “білий степ” [2, с. 288], “синє небо” [2, с. 289], “білі сніги” [2, с. 290], “цегла... червоніла” [2, с. 292] тощо.

Серед найважливіших складових художнього відображення реальної дійсності в романі О. Гончара ми виділяємо кольори, фарби і пейзаж, що займають своєрідне місце у створенні “Твоєї зорі” і, врешті-решт, разом з іншими засобами реалізують її зміст. Поглиблене вивчення реалістичної суті кольористики в символічному аспекті роману О. Гончара, його естетичної та художньо-образної функції можливе лише за умови дослідження не лише ідейної спрямованості й образної системи, але й проблем стилю й поетичної мови художнього твору [3, с. 61].

В О. Гончара “зоря” (“вранішня зоря” [2, с. 517], “ранні зорі” [2, с. 339], “зоряний вечір” [2, с. 339], “найчистіші зорі” [2, с. 340], “незліченні зорі” [2, с. 340] – змальована різними кольоровими відтінками і тут письменник відштовхується не від фольклорної символіки, а від зорового сприйняття. Але в змістовому аспекті тут спостерігаємо повну аналогію з установленою народною традицією: зоря, зірка, як правило, завжди символізували долю людини. Про це свідчить уже епіграф роману: “Твоя зоря – твоя судьба” [2, с. 274]. Щоправда, в таких випадках, як “зоряна вода” [2, с. 340], “настій зоряний” [2, с. 341] та ін. втілюється фольклорна традиція про таємну силу зоряної води, якою можна було

причарувати людину. У конкретному випадку автор підкреслює, що тернівчанська дівчина Надька Винниківна була наділена природою рідкісною красою, але доля не наділила її щастям. Помічаємо деяку співвіднесеність з творами фольклору (піснею або казкою) в яких красива дівчина, це своєрідна закономірність, завжди нещаслива.

Вся структура роману представлена різними образними вираженнями з численними кольоровими відтінками: “сизі жита” [2, с. 332], “зелене віття” [2, с. 333], “руда напівземлянка” [2, с. 333], “червоне хмаровище” [2, с. 335], “сяюча глибінь” [2, с. 336], “ультрамаринове небо” [2, с. 336], “білий бинт” [2, с. 337], “очі ясно-карі” [2, с. 338], “золоте відерце” [2, с. 339], “смагливі рум’янци” [2, с. 341], “темна пічка” [2, с. 345], “жовтогарячий зацвіт” [2, с. 347], “чорні коси” [2, с. 337], “срібна голочка” [2, с. 337] та інш. Майже у всіх випадках крім лаконічного пейзажу міститься також ще й основа селянського світосприйняття і діалектика життя й смерті – втілені у червоному та чорному кольорах. Початок і фінал роману – це торжество життя, незважаючи на опис одного з епізодів війни (початок) і загибелі Заболотного (фінал): важливі функції тут відіграє білий колір, вічний та онтологічний за своєю сутністю. Помічаємо в тексті переконливі приклади: “забілили сніги” [2, с. 274], “біле безмежжя” [2, с. 280], “білі рівнини” [2, с. 280], “розлука біле” [2, с. 281], “білі сніги” [2, с. 290]: “Дивиться на далекі, налиті сяйвом хмаро-оболоки, що час від часу з’являючись біліють по обрїях, і наче вловлює деколи в них, в тих сяючих «дідах» степових, і його образ, веселий, усміхнений...” [2, с. 651].

Фрагменти народних пісень, вплетені в структуру роману О. Гончара “Твоя зоря”, сприяють створенню особливого символічного колориту та відповідної атмосфери динаміки народного характеру. Адже система образів у традиційному пісенному фольклорі будується на стійких, звичних для народу визначеннях, зіставленнях та асоціаціях. Саме це зумовило надзвичайно важливі для народного національного мистецтва ознаки свого, рідного. Ці прикмети багаторазово повторені в піснях, ставали узагальненою естетичною нормою, необхідною ознакою ідеального. Сила поетичного слова в повній мірі проявляється не в передачі кольористичних ефектів, а в змалюванні

внутрішнього світу людини, її думок, почуттів, мрій і т. п.
Наприклад:

“Забіліли сніги,
Ой та забіліли білі...” [2, с. 293].

Або:

“Запрягайте коні в шори, коні вороні
Та й поїдем доганяти літа молодії...” [2, с. 367].

Пісенний фольклорний жанр у конкретних випадках підсилює емоційність твору, надає більшої поетичності, образної наочності думкам і почуттям персонажів. У традиційній ліричній пісні образний паралелізм має стійкий символічний характер: перша паралель – символічна (“Розвивайся ж, ой сухий дубе, завтра мороз буде”), її завжди супроводжує друга, людська, паралель якого-небудь одного, точно визначеного змісту (“Ой збирайся, молодий козаче, завтра, завтра похід буде” [2, с. 474].

У романі чистий колір (білий, зелений, синій, голубий...) має певний емоційний зміст, що використовується митцем для передачі своїх відчуттів і переживань. Але разом з тим колір постає в очах читача в якості “відстороненого” змісту багатьох конкретних об'єктів. Будучи дещо абстрагованим від реальних предметів, він потенційно містить у собі вказівки на реальні властивості. Тут доречно послатися на О. Веселовського, який писав про епітет: “... що до нас дійшло формулою, яка нічого не дає уяві, було колись свіжим і викликало низку пристрасних асоціацій” [1, с. 92].

Кольорова символіка – явище історичне, як і сама мова, вона надзвичайно консервативна. Епітету необхідне традиційне значення кольору. Насамперед слід звернути увагу на епітети, що ґрунтуються на назвах кольору. Такі прикметники в О. Гончара глибоко осмислені та збагачені у своїх можливостях художньо зображати реальну дійсність. Він широко використовує епітети, створені на фольклорному ґрунті: “білі панчохи” [2, с. 474], “сиві приморозки” [2, с. 474], “одежа чистенька” [2, с. 474], “срібляста баня” [2, с. 475], “мудреці сивочолі” [2, с. 470], “багряна корона” [2, с. 467], “багрянолистий клен” [2, с. 467], “чорні тачанки” [2, с. 467], “зелений низькодол” [2, с. 466] та ін. Вказані епітети свідчать про те, як вони глибоко осмислені у структурі роману. Художні особливості їх надзвичайно поліфункціональні. Поетична тканина твору пронизана різноманітними епітетами, зокрема типовими, вираженими прикметниковою формою. Вдале використання

значної кількості тропів дає нам уявлення про ту художню магію, якою насичують вони контекст.

Але художня майстерність О. Гончара – романіста не обмежується проникненням до глибин суто фольклорних. Тут ми помічаємо і власні авторські: “срібне павутиння” [2, с. 457], “карим оченям” [2, с. 453], “смаглява врода” [2, с. 453], “квітчасте рядно” [2, с. 453], “голубі віконниці” [2, с. 448], “сива каламуть” [2, с. 447], “сіро-бура масть” [2, с. 447], “сиві літа” [2, с. 445], “темний світ” [2, с. 442] та ін. Тут яскраво виявляється значна творча робота в їх доборі та створенні, в їх використанні в контексті. Кольорові епітети в художньому слові О. Гончара є зразком творчого поєднання як суто народного, так й індивідуального. Отже, поряд з дослідженням макропоетики роману (його родових та жанрових особливостей) неабияке значення має мікропоетика, яка акцентує увагу на функціях його тропів.

Народнопоетичні образи, пейзажі з їх кольористикою та символікою вплетені в тканину оповіді про події на Україні в першій половині ХХ ст., поетично піднесений ритм мови, що зближує роман з традиціями народної пісенності, все це надзвичайно властиве художній манері О. Гончара – романіста.

Природа “Твоєї зорі” тісно пов’язана з її загальною героїко-романтичною цілеспрямованістю, зверненістю в майбутнє. Звідси домінуючі риси гончарівського оповідного стилю: експресивність тону, піднесена ритмічність фрази, пристрась автора до метафор і порівнянь, багатство словесних образів, що виражають вічний рух.

Розглядаючи поетику роману, слід виділити інтертекстуальну сферу кольористики. Саме інтертекстуальним виявляються спектри кольорів, окремий колір, контрастне зіткнення двох або більше барв, метафорична аура навколо одного кольору, символіка певного кольору, кольористика як стилетвірний фактор поетики роману. Підтвердженням нашим міркуванням може бути такий фрагмент із твору: “Навесні він таким біленьким цвіте, а в дні вересневі, коли осінь обснує Романівщину сивим павутинням, і повітря в усі сторони світу стане безмежно прозорим, і така лагідна тиша стоятиме над степом, цей нічийний терен тоді туманно ягідками синіє в рясній росі, і кожна росинка в ці тихі осінні ранки висітиме довго, задумливо, – вже й сонце підбилося, а вона все не падає, тримається посеред павутиння та колючок, поблискує звідти до вас, мов чиясь прощальна забута сльоза” [2,

с. 457]. Тут же слід відзначити й символічне змалювання смерті Художника. Лаконічна картина пейзажу (“люта хуртовина”) має глибокий філософський підтекст: смерть безсила перекреслити витвір справжнього мистецтва: “За пазухою ... приборігалась для когось ота безсмертна картина, – читаємо в романі, – що серед снігів не втратила яскравої свіжості барв, – тільки на вустах замість усмішки з’являється скорбота, а на щоці – велика, наче жива, сльоза.” [2, с. 519].

Реалістична символіка виростає з багатогранного психологічного і предметного опису й асоціативних зв’язків лірико-романістичних подій. Пейзаж у О. Гончара насичений філософським та етичним змістом. У контексті роману відчувається оптимізм митця, переданий через складну систему мікротекстури твору. Пейзажна символіка та метафоричність розширюють тематичну основу роману.

Описи природи відзначаються багатством художніх подробиць, деталей, що органічно поєднуються одна з одною. Вони проникнуті загальним колоритом поетичності природи і захоплення нею (у тексті вони проявляються через невласне пряму мову або через внутрішнє монологічне мовлення героїв) не здаються нам несподіваними або нелогічними.

Гончарівський ліризм – це пристрасна розповідь романіста про своїх героїв, як про людей йому близьких, він дійсно і співчутливо стежить за ними, глибоко переживаючи за драматичними ситуаціями їх долі або, радіючи щасливим моментам їх життя, захоплюючись поетичними обставинами, якими прагне завжди їх оточувати.

Якщо в антивоєнних романах О. Гончара “Людина і зброя” і “Циклон” домінуючими кольорами є червоний і чорний, то в “Твоїй зорі” помічаємо оптимістичні фарби – “білу, зелену, сіру, синю...”. Навіть у випадках опису смерті (парашутистка Анастасія, дипломат Заболотний, невідомий Художник) колірна палітра символізує перемогу життя, правди.

Колористика, світлові й тіньові відображення життя в романі “Твоя зоря” виступають засобом входження у внутрішній світ персонажів і розкриття їх почуттів, настроїв через підсилення ліризму, драматизму, врешті-решт загальної виразності ідейно-сміслового змісту твору.

Постійні епітети, повторюваність портретних штрихів, пейзажні деталі, кольорова символічна акцентація – все це надає романові особливої завершеності, сюжетної ритмічності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веселовский А. Н. Историческая поэтика / А. Н. Веселовский. – М. : Высшая школа, 1989. – 406 с.
2. Гончар Олесь. Твори : у 7 т. / Олесь Гончар. – К. : Дніпро, 1988. – 656 с.
3. Гуменний Микола. Поетика романного жанру Олесь Гончара: проблеми типологій : монографія / Микола Гуменний. – К. : Акцент, 2005. – 240 с.
4. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – 636 с.

Статья посвящена исследованию разноаспектной цветовой символике в романе О. Гончара "Твоя зоря". Выяснено стилевую палитру писателя и его мастерство в отображении внутреннего мира персонажей. Определено взаимосвязь цветовой символики с фольклором. Доказано, что цвета и пейзаж занимают своеобразное место в структуре романа, углубляя реалистическую сущность символического аспекта "Твоей зари". Исследовано эстетическую и художественно-образную функции цветовой символики в идейной направленности романа и особенностях его поэтического языка.

Ключевые слова: цвет, символический, фольклор, образная система, эпитет, контекст, структура романа, лиризм.

The article is devoted to the study of different color symbolism in O. Gonchar's novel "Tvoya zorya". The stylistic palette of the writer and his mastery in reproduction of the inner world of characters are revealed. The correlation of colored symbols with folklore is outlined. It is proved that the colors and landscape occupy a peculiar place in the structure of the novel, deepening the realistic essence of the symbolic aspect of "Tvoya zorya". The aesthetic and artistic-image functions of color symbolism in the ideological orientation of the novel and features of its poetic language are explored.

Key words: color, symbolic, folklore, image system, epithet, context, the structure of the novel, lyricism.